

תְּלֻבוֹת רֵאשׁ הַשָּׁנָה סִימָן תַּקְצַ

ביאורים ומוספים

סִימָן תַּקְצַ

סֵדֵר הָרְאוּי לְתַקִּיעַת שׁוֹפֵר

[משנ"ב ס"ק ב]

מִשְׁמַע הַעֲבֵרָת קוֹל אֶתְדוּי.

1) ותקיעה שנשנתה הקול באמצעה, המהרי"ל דיסקין (שאלת שלמה ח"ב סי' נה, הובא במועדים זמנים ח"א סי' ה אות ג) החמיר בזה [שלא נחשב כקול אחד של תקיעה], והיה מצווה לתקוע שנית, וביאר הגר"מ שטרנברך (שם) שחשש שדבר זה הוא בכלל מה שכתב הריטב"א (ראש השנה לג, ב סוף ד"ה והא דתנן) שכששוברים את סוף התקיעה בקול אחר נחשב הסוף כשבר בפני עצמו ומפסיק את הסדר. מאידך, בלקט יושר (הלכות ראש השנה ד"ה טוב עמ' 125) משמע שאין בזה חשש, וכן הקלו למעשה החו"א והגר"י קניבסקי (ארחות רבנו ח"ב עמ' קפג), משום שדבר זה הוא בכלל הדין של 'כל הקולות כשרים בשופר', וכן דעת הגר"ש אלישיב (אשרי האיש ח"ג פט"ז אות לב ו-לד), הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה ראש השנה פ"ב סי' ט) והגר"י קרליץ (חוט שני ראש השנה עמ' סב). והוסיף הגר"ש אויערבך (שם דבר הלכה אות טו), שמה שיש מקפידים בזה אינו אלא הידור מצוה וחומרא בעלמא [ושם בארחות הלכה הע' 35 מובא, שאמר לבעל תוקע שהאר"י הרבה בתקיעותיו שמוטב שיקצר, כדי שלא יבא לידי שינוי הקול באמצע התקיעה].

ולענין תקיעה שנעשה הפסק באמצעה, כתב המטה אפרים (סכ"ה) שרק כשהפסיק יותר מכדי נשימה ולאחן השומע נראה הדבר כשני קולות נפרדים נפסלת התקיעה [וראה סאלף המגן שם]. מאידך, בחיי אדם (כלל קמב ס"ח) בערך השלחן (ס"ב) ובשו"ת אבני נור (א"ח סי' תמד אות ז) מבוואר שאין תלוי הדבר בשמיעת השומע, וכל שיש הפסק מועט באמצע התקיעה, אין היא 'פשוטה' ונחשבת כשתי תקיעות. אכן, אם ההפסק מועט כל כך עד שאינו נרגש כלל, דעת הגר"י קרליץ (שם) שהתקיעה כשרה.

[משנ"ב ס"ק ה]

מֵה שְׁאָנוּ קוֹרֵין שְׁבָרִים² וכו', מֵה שְׁאָנוּ קוֹרֵין תְּרוּעָה³.

2) ואופן תקיעת השברים, כתב הרמב"ן (דרשה לראש השנה ד"ה וכתוב, הובא בחידושי הרמב"ן השלם ראש השנה לג, ב ד"ה וכבר) שאין לתקוע כל שבר בקול פשוט, כתקיעה קצרה, אלא יש לעשותו עם שבריה, כגניחה. מאידך, בחי' הריטב"א (ראש השנה שם סוף ד"ה שיעור) כתב שאין חילוק בין תקיעה לשבר אלא בשיעור אורך הקול, אך לא בצורתו וניגונו [וראה עמק ברכה (שופר אות ג) שהוכיח כן גם מתוס' בראש השנה שם ד"ה שיעור].

ולמעשה, מנהג בני פולין גרמניה והונגריה, וכן בני ספרד, כדעת הריטב"א [וראה בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' שמג] שכתב שאף לשיטת הריטב"א יש לתקוע את השבר הפשוט בקול יורד קצת, כדי שישמע בקול בכי, והוסיף שכן הורה הגר"א העניקין.

מאידך, מנהג ליטא, כדעת הרמב"ן, וכן נהג המהרי"ל דיסקין (הלכות חג בחג פי"ב הע' 65 בשם הגר"ש אלישיב), וכן נהגו הגר"י מבריסק (מועדים זמנים ח"א סי' ה הע' ה) והחזו"א (חוט שני ראש השנה עמ' סח) שכל שבר נשמע כקול 'או-טו'. וביאר הגר"י קרליץ (שם) שמה שלא שמשו בליטא לשיטת הריטב"א לתקוע שברים פשוטים [טו, טו, טו], הוא משום שסברו שאין כוונת הריטב"א שאין יוצאים כשיש שינוי ושבריה בקול, אלא רק שאין צריך לעשות שינוי, ואפשר לעשות קול פשוט.

ומנהג הרבה מקומות בליטא והרבה ישיבות, שכל שבר נשמע

כקול 'טו-או-טו', וכתב בספר מקראי קדש (ימים נוראים סי' יז) שיש מעלה לעשות כן, שבוה ידוע שהשבר הוא בדיוק שלשה כחות [כמבואר להלן ס"ק טו שיש לעשות כשיעור זה לכתחילה]. מאידך, בספר מועדים זמנים (שם) כתב שהגר"ח מבריסק פקפק בזה, מפני שיש לחשוש שסוף השבר נשמע כתרועה היוצאת מתוך השבר. אכן ביאר הגר"י קרליץ (שם), שאף שיש במציאות הפסק כלשהו לפני החלק האחרון שבשבר, מ"מ כיון שלאנשים נשמע כל השבר כמין ניגון ואין ניכר ההפסק כלל, הרי זה שבר גמור.

ומי שנוהג כדעת הרמב"ן ורוצה להחמיר ולשמוע לאחר התפילה שברים פשוטים כשיטת הריטב"א, דעת הגר"י קרליץ (שם) שרשאי לעשות כן ואין בכך חילול יום טוב, מפני שתקיעות אלו נצרכות כדי להציא את הספק מליבו, ואינו שלא לצורך, ואף למי שנוהג כמנהג ליטא מותר לתקוע עבורו. אכן, העיד הגר"ח קניבסקי (הלכות חג בחג שם) שאצל החזו"א לא חזרו ותקעו לאחר התפילה שברים פשוטים. מאידך, דעת הגר"ש אלישיב (שם), ובספר הערות ראש השנה לג, ב) שנכון לשמוע אחר התפילה שברים פשוטים, לצאת דעת כל הראשונים.

3) ומנהג בני תימן, לעשות את התרועה מקול אחד רצוף עם עליות וירידות על ידי הרעדת השופר [וכן משמע בסידור רס"ג שיש לעשות, וכן הביא המגדל עו (פ"ג מהל' שופר ה"ד) מהרי"ץ גיאת בשם רב שרירא גאון ורב האי גאון, ובספר מועדים זמנים (ח"א סי' ה הע' י) הוסיף שכן נהגו בבית מדרשו של החתם סופר. דעת הגר"ש אלישיב (הלכות חג בחג פי"ב הע' 66) שנכון לבני אשכנז להדר לשמוע תרועה תימנית לאחר התפילה, ולכל הפחות ביום הראשון, מפני דעתם של הגאונים והרבה ראשונים שכך יש לעשות תרועה. וראה הליכות שלמה ראש השנה פ"ב סי"ג וארחות הלכה הע' 51].

ותרועה זו כמנהג בני תימן, הסתפק הגר"י קרליץ (חוט שני ראש השנה עמ' טו) שמא היא כשרה לבני אשכנז, שיתכן שההפסק שהם נוהגים לעשות בין הקולות אינו לעיכובא, אלא נעשה רק להבליט יותר שאינו קול אחד רצוף אלא כמה קולות. ולענין תקיעת עם עליות וירידות חזקות, שנשמעת כתרועה של בני תימן, דעתו (שם עמ' סב) שצריך עיון אם היא נחשבת תקיעה.

[שעה"צ ס"ק ב]

דִּילְפִינָן מַאֲפָה דְּסִיקָא דְּכָתִיב בָּהּ 'וַתִּזְכֹּר'⁴.

4) ומלימוד זה מאמו של סיסרא למצות תקיעת שופר, ביאר הגר"י בלאזר (בספר מקראי קדש ימים נוראים סי' יז אות ב) שלמדנו את ענין התרועה, שהרי אמרו לה שאין לה סיבה לחשוש שבנה מת במלחמה ובוהאי הוא מחלק את שלל המלחמה, ומ"מ היא פחדה שמא הוא מת, וזה בא ללמדנו מה ההרגשה שצריכה להיות לאדם בעת תקיעת שופר, שיתכן שיוכה האדם בדינו ויתכת לחיים טובים ומאשרים, אך מ"מ עליו לפחד ולהזהר, שאם יתחיל לעלות להביא על עצמו אסון נורא. וכענין זה ביאר הגר"ש אלישיב (הערות ראש השנה סוף לג, ב).

[משנ"ב ס"ק ו]

תִּשְׁתִּי שְׁלֹשׁ פְּעָמִים וְכוּ'⁵.

5) וכן לענין ברכה, כתב בבית"ל לקמן (סי' תקצג ס"ב ד"ה ואם) שמי שאינו יודע לתקוע שלש פעמים תשרית ושלש פעמים תש"ת ושלש פעמים תרי"ת, ואין אחר שיכול להשלים מה שלא תקע, אינו רשאי לברך [מפני שבשלש פעמים תשרית לבד, או תש"ת, או תרי"ת לבד יתכן שלא יצא].

אמנם, לענין המודר הנאה מחבירו משופר, שהדין הוא שאם אין מי

מילואים

הלכות ראש השנה סימן תקפו תקפה

המשך מעמוד קודם

שברים לחדד ותרועה לחדד.
 (8) ובטעם הדבר ששונה דין זה ממי שהפסיק בדיבור בין הנחת תפילין של יד לתפילין של ראש שכתב השריע לעיל (סי' כה סיט) שצריך לחזור ולברך, כתב במשנ"ב לקמן (סי' תקצב שם) שתפילין של יד ותפילין של ראש הן שתי מצוות נפרדות, ולפיכך אם הפסיק ביניהן הברכה שבירך על השל יד לא חלה על של ראש, מה שאין כן התקיעות כולן מצוה אחת הן, ואם הפסיק ביניהן הרי זה דומה למי שבירך ברכת המציתא וטעם מעט דיבר, שאין צריך לחזור ולברך לפני שממשיך לאכול.

תקיעות דמושב, אף שלא היו נהוגות בזמן התקנה אלא נתקנו רק בזמן האמוראים (ראה רמב"ן בדרשה לראש השנה ד"ה אבל עכשו).
 הריזה בכלל התקנה שלא לתקוע קודם זמן זה.
[משנ"ב ס"ק ו]
 וְאַפְלוּ הַסִּיחַ דָּעְתוּ וְהַפְסִיק בְּדִבּוּרָא בִּינְתֵימֵי.⁸

(7) אכן, אם הפסיק בדיבור בין השברים לתרועה בתשרית, כתב לקמן (סי' תקצב סי' יג) שלא יצא [אכן כתב שלא יחזור ויברך], ובטעם הדבר כתב בשע"צ שם (סי' יח), שכיון שצריך לעשות את השברים תרועה כאחת, אם הפסיק ביניהם אין זה שברים תרועה, אלא

הלכות ראש השנה סימן תקצ

המשך מעמוד 128

התקיעות, והוסיף (שם אות ח), שכשמערים את אורך התקיעה ביחס לתרועה יש לכלול אף את ההפסקים שבתרועה בין קול לקול [ובספר תורת המועדים (עמ' צה) כתב שאצל הרבה מבעלי התקעים שיעור ט' טרומיטין הוא 1.5-1.33. שניות, ואצל בעל תוקע מיומן יכול להיות גם פחות משניה. והגיר רפאל שמואלביץ (בהוראות וכללי התקיעות שכתב בישיבת מיר) שיעור על פי בדיקת מחשב, ששיעור ט' טרומיטין הוא 1.2-1.1 שניות, וי"ח טרומיטין הוא 2.5 שניות, וגי' טרומיטין הוא 0.36-0.37 שניות, וכתב שלפיכך בשברים הנהוגים יש לעשות בין 0.37-0.25 שניות, ובשבר לדעת רש"י שהוא ב' טרומיטין שיעורו הוא 0.25 שניות].

[משנ"ב ס"ק ו]

הַתְּקִיעָה שֶׁל תְּשַׁבְּחָת קָשְׁעוּר י"ב כחֹת?⁷

(7) אמנם, בביה"ל להלן (ד"ה ומי) מבואר שלדעה הראשונה בשריע התקיעה של תשרית היא בשיעור ט' כחות, שהרי לדעה זו שיעור כל שבר הוא שני כחות, כמבואר בשע"צ להלן (סי' ח), ונמצא שיש לעשות את השברים בשיעור ששה כחות [ואף בתקיעה של תשרית די בשיעור ו' כחות מדינא, כמבואר בביה"ל שם], ושיעור תרועה הוא שלשה כחות.

[שעה"צ ס"ק ז]

שְׁנַיִם מִקְּנַגְנֵי לְתָרֵדִין בְּשָׁבָרִים כַּל שְׁכֹר יוֹתֵר מִשְׁלֶשָׁה כְּחֹת?⁸

(8) דבריו אלו אינם כדעה הראשונה בשריע, שהרי לדעה זו אין להאריך בשבר כשיעור שלש טרומיטין, ומה שכתב במשנ"ב שדבריו הם לפי דעה זו, היינו לפי שיטת הרמ"א בדעה הראשונה.

שיתקע עבורי וכול לתקוע בו בעצמו, כתב לעיל (סי' תקפו סי' כב) שאינו ראוי לתקוע יותר מעשרה קולות שהם מעיקר הדין, דהיינו תשרית תשרית ותשרית, וכן לענין מי שלא נודמן לו שופר עד לאחר שקיבל שבת בסוף היום השני, כתב לקמן (סי' תר סי' ז) שלא יתקע אלא תשרית תשרית ותשרית. אכן, כתב הכף החיים (סי' תקפו סי' מ וסי' תר סי' יג) שכונות המשנ"ב בשני מקומות אלו היא שיתקע תשרית תשרית ותשרית שלש פעמים. השונה הלכות (סי' תקפו סי' ט) כתב ליישב, שאולי צריך לומר במשנ"ב שם שלשים קולות, במקום עשרה קולות, וצ"ע [ובמהדורת תורת המועדים ציין השונה הלכות שם לכף החיים]. וראה בפמ"ג (משנ"ב ס"ק א).

ומי שאין באפשרותו לתקוע יותר מעשרה קולות, כגון שתוקע בבית חולים, ואין לו זמן לתקוע בכל חדר שלשים קולות, דעת הגר"נ קרליץ (חות שני ראש השנה עמ' טז) שיכול לסמך על דברי המשנ"ב בשני המקומות הנ"ל ולתקוע רק עשרה קולות, ואפשר אף לברך על זה. וכן דעת הגר"ש אלישיב (אשרי האיש ח"ג פ"ז אות כט) שאם יודע שלא יהיה לו כח לתקוע שלשים קולות בכל מקום, עדיף שיתקע רק עשרה קולות בכל מקום, מאשר שיתקע בתחילה שלשים קולות ובחלק מהמקומות כבר לא יוכל לתקוע [אך לא נזכר שם האם מברכים על זה או לא]. וראה מה שכתבנו בביה"ל לקמן (סי' תקצג סי' ד"ה ואם).

[משנ"ב ס"ק ז]

תְּרוּעָה הוּא קְשָׁעוּר תְּשַׁעָה כְּחֹת?⁶

(6) ואופן החישוב של שיעור הכחות, דעת הגר"נ קרליץ (חות שני ראש השנה פ"ד עמ' סז) שמשערים לפי אדם בינוני היודע את מלאכת

הלכות ראש השנה סימן תקצא תקצב

המשך מעמוד 120

שיתקעו בה: כיון שמנהג זה נשנה בראשונים, ולרגילים בכך אם לא ינהגו כן יהיה חסר להם המצוה וההרגשה ההתעוררות בעת התפילה, ואילו לאלה שלא הורגלו בכך אין בזה אלא תוספת.

ולנהגים לתקוע בתפילת הלחש יש שעומדים או באמצע הברכה, האם מותר להם להפסיק לשמוע את התקיעות, כתב בשו"ת אגרות משה (איו"ח ח"א סי' קעג) שמותר, אפילו לדעת ר"ת ורי" (הובא בתוס' ברכות כא, ב ד"ה עד) ששמיעת קרושה באמצע תפילת לחש מזהוה הפסק, שאף לאותן דעות אין השמיעה נחשבת הפסק אלא בקרושה, משום שיש צא מחמת שהוא שומע כעונה, אבל בתקיעות שהשמיעה לבד היא המצוה ואינו יוצא מחמת שהוא כתוקע בעצמו, גם לשיטתם

בסדר ה' שתוקעים בלחש], וכן כתב בשו"ת אבני נור (איו"ח סי' תמד), הוסיף שבבית הכנסת שבו קבע את תפילתו נהגו מקודם לתקוע בלחש, והוא ביטל את המנהג. ובמקום אחר (שם סי' תמו) כתב שמה שבעל התניא היה תוקע בלחש אף שבישרע שלו הביא את דברי המגיא שאין לנהג כן לכתחילה, הוא מפני שכך נהג הבעל שם טוב ותלמידיו שהיו מכוונים בתפילתם לפי כונות האר"י ז"ל, ולכן רצו גם להתפלל בטוב האר"י ז"ל, אבל פסק השריע והמג"א הוא לרובא דרחב שאין להם שייכות בכונות האר"י ז"ל.

ובמנין שמתפללים בו כאלה הרגילים לתקוע בתפילת הלחש וכאלה שלא, כתב הגר"א מלצר (מכתב, ספר דרך עץ החיים עמ' 550) שראוי

הלכות ראש השנה סימן תקצ

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק יא]

שלא לעשות יותר מן שלשה שקרים⁹.

9) ובטעם הדבר כתב הפרישה (אות א), שנהגו כן מחשש שמה לא יהיה לו כח לעשות תרועה אחר שברים באותה נשימה נוראה ב"ח, ובדרשת הרמב"ן (הובא בחי' הרמב"ן השלם ראש השנה לג, ב ד"ה ושמתני) כתב שהריב"א הצריך את מי שעשה כן לחזור ולתקוע שוב מחשש שמה נחשב השבר הנוסף כקול המפסיק בין השברים לתקיעה שלאחריהם, וכתב שהר"ן נתן ב"ר מאיר נחלק עליו מפני שסבר שמיין במינו אינו חוצץ.

והחזו"א לא הקפיד על כך (חוט שני ראש השנה עמ' ע), וביאר טעמו, שכיון שיש בעלי תקיעה שאינם תוקעים כהוגן את השבר הראשון והאחרון, לפיכך ראוי יותר שלא להתחשב בהם במנין השברים אלא להוסיף שברים. אכן, מי שתוקע כהוגן ויכול להקפיד על כך, דעת הגר"ן קרליץ (שם) שבדאי יקפיד בדברי המשנ"ב. והקצה המטה (ס"ק ד) כתב שיש מקום לתקוע דוקא ארבעה או חמשה שברים, כיון שלרש"י אין להאריך בשבר אחד כשיעור שלשה כחות, ומאידך לדעה השניה בשו"ע אין לפחות בשיעור השברים מט' כוחות, ועל כן מוסיפים שבר או שנים עד שיהיו השברים בסך הכל בשיעור ט' כחות [ובספר מועדים ומננים (ח"א סי' ה אות ו) כתב שכן היתה דעת הגר"ח מבריסק, וראה הלכות חג בחג פ"ב הע' 25 שפקפק בה].

[שעה"צ ס"ק ח]

9) ואם ין יש קול שקר שיעור שתי כחות פל-שהוא יין דאפקתה מפת אַחַד¹⁰.
10) ולענין בעל תוקע שבחלק מהתרועות מאריך בכל קול פי שנים ממה שמאריך בתרועות אחרות, דעת הגר"ן קרליץ (חוט שני ראש השנה עמ' סז) שאינו כדון [מפני שבכך נכנס לכלל שבר].

[שעה"צ ס"ק יב]

קָרַב קָרַב נְמִ"א דְּנִגְזֵינן פְּנֵה לְנִקְלָה¹¹.

11) וראה במשנ"ב להלן (ס"ק כח) שחשש לדעה הראשונה שבשלש כחות נחשב כבר שניים את התרועה.

[משנ"ב ס"ק יז]

דָּאֵין נְכוּן לְעִשׂוֹתָם בְּנִשְׁמָה אָחַת¹².

12) ולדעה זו שאין לעשותם בנשימה אחת, האם צריך בפועל לנשום בין השברים לתרועה או שדי בכך ששוהה כדי שיעור נשימה, בשו"ע הרב (ס"ח) מבואר שיש לנשום בינתיים, וכן כתב בספר אש דת (סט"ו עמ' כא), וכן דעת הגר"י מבריסק (פניני רבנו הגר"י עמ' סח, הלכות חג בחג פ"ב הע' 38) והגרצ"פ פראנק (מקראי קודש ימים נוראים סי' יז). מאידך, דעת הגר"ש אלישיב (אשרי האיש ח"ג פט"ז אות לג) והגר"י קרליץ (חוט שני ראש השנה פ"ד ס"ק ד) שאין צריך לנשום בפועל [וראה שו"ת התשב"ץ ח"ג סי' רט].

ושיעור הנשימה שיש להפסיק בה [לדעת המשנ"ב, וראה מה שכתבנו להלן (ס"ק יח) בשם החזו"א], ביאר הגר"ן קרליץ (שם) שאינה נשימה כלשהי אך אין צריך נשימה עמוקה וארוכה, אלא יפסיק בכדי נשימה קצרה, אכן כיון שיש יותר הקפדה שלא להאריך יותר מדי מאשר שלא לקצר יותר מדי, נהגים למעט בהפסק. ובספר אש דת (תחילת ס"ג, עמ' ח) כתב שנשימה זו היא כששה טרומיטין או יותר, ובספר מועדים ומננים (ח"א סי' ה הע' ד) פקפק בדבריו שדי בפחות [וראה במשנ"ב להלן (ס"ק כא)].

[משנ"ב ס"ק יח]

אָלֵא פְּסִיק מְעַט, נֶקַּל יִהְיֶה בְּכַדִּי נְשִׁימָה בִּינְתֵימִים¹³.

13) והחזו"א (או"ח סי' קלו ס"ק א) כתב שאדרבה, באופן זה שמפסיק מעט נחשבים 'השברים-תרועה' כבשתי נשימות, ורק כשלא מפסיק כלל ביניהם ומריע מתוך השבר נחשב הדבר כנשימה אחת. וכן כתב בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' תמג אות ה וסי' תמד אות כ) שלשיטה שיש לתקוע בנשימה אחת, אם הפסיק ביניהם אפילו משהו, לא יצא.

ונביאור נשימה אחת לדעת החזו"א, נחלקו הפוסקים, דעת הגר"ח קניבסקי (שונה הלכות סי' ו, ותורת המועדים ס"ק ג עמ' רצה) שמריע מתוך השבר ממש ואינו מסיים את השברים, אלא סוף השברים הוא כבר תחילת התרועה. מאידך, בספר אמרי ישר (יר"ד ליקוטים סי' לד עמ' קסב-קסג) כתב שלדעת החזו"א יש לסיים את השבר האחרון, ולהקפיד שיהיה ניכר שסיימו, ולאחר מכן להתחיל מיד את התרועה, וכן דעת הגר"י קרליץ (חוט שני ראש השנה עמ' עב), הגר"ש דבליצקי, והגר"י שפירא (תורת המועדים שם).

